

СТАНОВИЩЕ

Относно конкурс за заемане на академична длъжност “доцент” в професионално направление 7.6. Спорт, специалност Спорт (Философия на спорта) за нуждите на катедра “Психология, педагогика и социология” към НСА “Васил Левски”.

Единствен участник: гл. ас. д-р Боряна Чавдарова Ангелова-Игова, катедра “Психология, педагогика и социология” към НСА “Васил Левски”.

От: проф. д-р Боян Ивайлов Знеполски, Катедра “Социология”, ФФ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В своето становище аз ще се спра преди всичко върху основната публикация, представена за конкурса, а именно върху монографичния труд на Боряна Ангелова-Игова, озаглавен *Изобретяването на човека-машина. Тялото на спортиста*.

Монографичният труд представлява много добре структурирано и богато откъм съдържание, макар и не толкова голямо по обем, изследване на една стара философска тема – темата за човека-машина. Приносният характер на изследването се състои най-напред в това, че то обосновава и убедително обвързва тази стара философска тема, разработена първоначално от Декарт и Ламетри, с по-късните ѝ разработки при Маркс и при Фуко, които съществено я видоизменят. Авторката много прецизно изяснява еволюцията на темата, започваща с дуализма на Декарт и материалистическия монизъм на Ламетри, които философски спекулативно мислят човешкото същество по аналогия с машината, като вид машина, към социалната философия на Маркс и археологията на Фуко, при които човекът бива формиран като машина в процеса на своята социализация, било чрез специфичните условия на труд в капиталистическото общество, било чрез дисциплинарната власт като специфично изобретение на модерността. В първата глава на монографията, напълно оправдано, Ангелова-Игова поставя акцента именно върху Маркс и Фуко като двамата ключови автори за разбирането на актуалността на темата за човека-машина. Разбира се, двамата автори, макар и близки в някои отношения, са и много различни. Маркс изтъква преди всичко експлоатацията,

дехуманизацията, отчуждаването на труда на работниците в условията на капиталистическото общество. Хуманистичната и морализаторска критика в ранните му произведения е вдъхновена от идеала за цялостния човек, който пълноценно реализира своята човешка същност в труда. Ако при Маркс човекът е машина, то е в смисъл, че неговото тяло му бива отнето, така да се каже, и бива превърнато в инструмент, който да генерира печалба за собственика на фабриката (с. 52-53). При Фуко, както изтъква Ангелова-Игова: “За да се превърне тялото в машина, то трябва именно да се лиши от личността, да се дисциплинира, за да изпълнява заповеди. Трябва да се превърне в средство за осъществяване на властта” (с. 40). Авторката подчертава както приемствеността между Маркс и Фуко, така и различията между тях, които според нея се отнасят преди всичко до обхвата на темата за човека-машина: при Маркс тя се ограничава до работника и работническата класа, при Фуко тя обхваща всички социални сфери (с. 52). Тук вероятно би било добре още по-ясно да бъдат очертани разликите между двамата автори, като се проблематизира дистанцията между, от една страна, темата за инструментализацията на човека (неговото тяло, неговия труд) при Маркс – човек бива превърнат в машина посредством отношението на другия човек към него, който го третира като машина, но вероятно и по силата на принудите на самото индустриално производство, което превръща човека в придатък на машината; и, от друга страна, темата за дисциплинирането и дресирането на човека като човек-машина посредством повсеместните и анонимни механизми на дисциплинарната власт при Фуко.

Основният принос на изследването на Боряна Ангелова-Игова е във втората част на изследването, в която темата за човека-машина бива разгърната и конкретизирана в посока на темата за спортиста-машина. През последните години творчеството на Мишел Фуко вдъхнови изследванията на много български автори в полето на социалните науки, които успешно приложиха неговата методология към сферите на здравните грижи, градоустройството и комуналните услуги, наказателното право. Заслугата на Боряна Ангелова-Игова е в това, че успешно и уместно прилага методологията на Фуко към сферата на професионалния спорт през XX в. Разбира се, става дума не за механично, а за творческо прилагане на Фуко, което включва и интегрирането в изследването на и на други значими автори, като Пиер Бурдийо, Норберт Елиас, Джорджо

Агамбен, Хана Аренд, както и на редица български изследователи. В тази перспектива темата за спортиста-машина се оказва неотделима и пряко зависима от политическото измерение на спорта. Боряна Ангелова-Игова много добре откроява в изследването си обвързаността на процесите на професионализиране и специализиране на спорта през XX в., както и държавното институционализиране на спорта през втората половина на века, с възхода на национализмите и възникването на тоталитарните режими. Политическото значение на спорта, както изтъква авторката от самото начало на изследването си и в хода на цялото изложение, произтича от способността му да произвежда символен капитал, а “този капитал става принос към укрепването на имиджа на държавността” (с. 78-79). Употребана на спортистите за целите на пропагандирането и легитимирането на определени политически режими изисква специфичното формиране на спортистите не само физически, но и психически и морално. Анализирайки филма на Адела Пеева “В името на спорта”, Боряна Ангелова-Игова подчертава: “Спортистите в тоталитарните общества са превърнати в машини за “злато”, “сребро” и “бронз”. Животът им, личността им и щастието им са на втори план.” (с. 82). Резултатът от този процес на формиране на телата на професионалните спортисти-машини е обезличаването и обезчовечаването на спортистите-хора: обезличаване, тъй като спортистите печелят медали не като личности, а като представители и продукти на определена нация и определен политически режим; обезчовечаване, тъй като професионалният спорт употребява тялото на спортиста, абстрахирайки го от цялостната му личност. В това отношение увеличаването на физическите възможности на телата на спортистите-машини чрез насърчаване от държавата приемане на допинг е връхната точка в този процес на обезчовечаване, който авторката красноречиво е изяснила с тъжните житайски истории на българския шангист Ангел Генчев (с. 84) и на източногерманската лекоатлетка Хайди Кригер (с. 95), които биват напълно изоставени като хора, след като телата им вече са били успешно употребени за целите на държавната пропаганда. По отношение на допинга Боряна Ангелова-Игова прави едно важно разграничение: макар и от двете страни на Желязната завеса спортистите-машини системно да прибегват до допинг, “разликата е в това, че на Изток допингът е държавна политика и е даван със или без знанието

на спортистите, докато на Запад е личен избор на спортистите и техните екипи” (с. 96).

За разлика от теоретичната плътност на първата глава и аналитичната фокусираност на втората глава, третата глава на монографичния труд е по-еклектична, а в края си и по-публицистична. Но и в тази глава можем да открием поне няколко приносни момента. Най-напред, голямата подглава *Налагане на образи* (с. 120-142), в която авторката реконструира историята на образите на човека-машина в изобразителното изкуство в периода XV-XX в. и която обогатява и потвърждава анализите от предходната глава, а именно тезата за двойната редукция на човека при изобретяването на спортиста-машина. Редукция на човека до неговото тяло, както и редукция на тялото само до инструмент в служба на политически цели: “Самото тяло се превръща в инструмент на пропагандата чрез представянето му като машина на победата, която трябва да печели медали за тоталитарния строй, “който го е създал.” (с. 126). В същата подглава Боряна Ангелова-Игова въвежда и друга важна тема – темата за физкултурата като държавна политика в СССР и държавите от Съветския блок. Физкултурата се явява допълнение на спортиста-машина в политическия инструментариум на тоталитарните режими. Ако спортистът-машина има назначението да легитимира и пропагандира политическия режим, като го символизира с изключителните си лични постижения, то назначението на физкултурата е насочено към анонимната маса на гражданите, които трябва да бъдат дисциплинирани, униформизирани и мобилизирани в постоянна подкрепа на режима. Както при спортиста-машина, така и при физкултурника-машина авторката много проникателно посочва момента на деперсонализация и отчуждение: “Упражненията за издръжливост, задължителната физзарядка: всички тези активности изключват играта, работата в екип, смехът, закачките. Всичко е организирано, играят се роли, всичко се случва на площада пред очите на масата и вожда.” (с. 142). Приносен момент в тази глава, както и в цялата книга, е политическият обрат, който въвежда Боряна Ангелова-Игова с въпроса за това, дали спортистът-машина е обречен да се подчинява на една-едниствена политическа логика – логиката на легитимацията и пропагандата на политическия режим, дали той/тя не може чрез рефлексия да преодолее своята първоначална програмираност, за да влезе в друга логика – логиката на

еманципацията, с други думи, отстояването на колективни каузи в името на признаването на права, на справедливостта, на равенството. Примерът на спортисти като Джеси Оуенс през далечната 1936 г. или Симон Байлс през близката 2016 г. показва, че професионалният спорт винаги може да има и еманципативна роля. Този момент в книгата на Боряна Ангелова-Игова е от голямо значение и заслужава да бъде развит по-задълбочено и детайлно в следващи публикации.

Като цялостна оценка на монографичния труд, бих казал, че изследването на Боряна Ангелова-Игова, посветено на човека-машина, представлява безспорен принос в изясняването на важната тема за политическото значение и политическите употреби на професионалния спорт през XX век. Изследването свидетелства за високите изследователски качества на авторката, която много успешно съчетава теоретичното и емпиричното равнище на анализ, прилагането на интердисциплинарен подход (съчетаващ философия, социология, история на спорта, история на изкуството, политическа теория), както и творческото примиряване на различни парадигми, а именно археологията на Фуко и понятието на Бурдийо *символен капитал*. Имам една бележка и една препоръка към авторката. Бележката: както вече изтъкнах, теориите на Фуко и на Маркс се нуждаят от по-задълбочено и по-дейтелно разграничение. Препоръката: бих препоръчал на авторката да развие в следващи публикации важната тема за еманципативния потенциал на съвременния професионален спорт, която е загатната в трета глава на монографичния труд.

Бих добавил към вече казаното, че броят и качеството на останалите публикации, приложени за конкурса, броят на цитиранията, както и академичната натовареност на Боряна Ангелова-Игова напълно удовлетворяват изискванията за заемане на длъжността “доцент”. Приносите, посочени в документите за кандидатстването, реалистично, адекватно и подробно описват действителните приноси на авторката.

Заклучение

Високите научни качества и приноси на монографския труд, както и личните ми впечатления от кандидата ми дават основание без всякакво колебание да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да гласуват

единодушно с ДА за избирането на академичната длъжност “доцент” – професионално направление 7.6. Спорт, специалност Спорт (Философия на спорта) за нуждите на катедра “Психология, педагогика и социология” към НСА “Васил Левски” – на гл. ас. д-р Боряна Чавдарова Ангелова-Игова.

София, 04.08. 2018 г.

1
сп. 2 от 33 ЛД

Проф. д-р Боян Знеполски